

Ch'orti' speaker: Isidro González
Anthropological linguist: John Fought
Chorti (Mayan) Texts pp.348-356
Transcription/translation by Ch'orti' Project, Robin Quizar

25 What the World Used to be Like - E Mundo Tarix e Tyempo

1. E jente uk'ajtyob' ani tarix e tyempo ke' e mundo tarix e tyempo iraj iraj asatpa. Che ke' at'ab'ay e mar to'r e rum i ab'ut'k'a tuno'r o'r e rum taka e ja'. I e rum aketpa anam, esto ke' ak'a'pa aketpa ja' tuno'r o'r e rum, y e jente ak'a'pa achamob' umen e ja'. Porke' ak'a'pa ach'uwan e jente loke' ayan to'r e rum, ak'a'pa ch'uwanob' kocha e sujk to'r e ja'.

28. I nyen mut matuk'a' aketpa, nyen ch'ajch, nyen masa', nyen usij, nyen mwan, matuk'a' aketpa, porke' inyajrer asatpa tuno'r loke' ayan to'r e rum, porke' che ke' tarix e tyempo, ma'ni tuk'a e witzir to'r tama e mundo. Porke' che ke' inyajrer ani intaka xi'ch'ir e mundo to'r e ja'; matuk'a' e witzir koche' kone'r.

54. Pero' kwando e dyos uwira ke' ke' – asatpa e b'ak'ab' tama e mundo, entonses inte' diya, kwando b'ut'k'a e ja' to'r e rum, ketpa puro anam tuno'r e mundo. I kondo kay taki, ixin, i e ja' yaja', tya' kay umorojse ub'a, ixin, kay uchajri e rum. Entonses konda chekta tuno'r: kojn, witzir, i tun. Tunor' loke' ayan.

84. K'a'chekta ixin, porke' che ke' ja', xe ja', tya' kay taki ixin i tya' kay umorojse ub'a, kay uchajri e rum. I chekta tuno'r, e syan tun loke' ayan chekta ixin.

95. Pero' tarix e tyempo che ke' ma'ni tuk'a', ke' inyajrer ani ch'a'r u't e rum tuno'r e lugarob'. Kone'r kawira me'yra witzir, i ayan e syan kojnob',

porke' b'anixto ke' tama e diya yaja', ke' ja' xe' e ja', konda kay umorojse ub'a, k'a'pa uchajri u't e rum, i k'a'pa ketpa e syan witzirob' ixin tama e lugar.

120. Porke' uk'ajti ani e jente tarix e tyempo ke' e mar, iraj iraj at'ab'ay uyojmar i a'chpa a'wan koche e tokar. I konda a'chpa a'wan, entonses uyaktu ub'a water, ub'o'ch'i tuno'r o'r e rum. B'an ani uk'ajtyob' ke', porke' tarix e tyempo, uk'ajtyob' ke' e mar e'nrededor yo'ri'lya e mundo ch'a'r tamar, i poreso wak'chetaka ub'och'i o'r e rum kwando k'ani at'ab'ay tama o'r e rum. B'an ani uk'ajtyob' tarix e tyempo.

150. I uk'ajtyo b'an ani ub'an, che ke' e mar maja'x inte'ra. Che ke' ayan inte' mar chakchak, y ayan inte' mar saksak, y ayan inte' mar intak'tak' kocha e breya. I che ke' ayan inte' mar puru ch'i'ch', intakix chakob'en. Pero no'n ma'chi kay k'oto'n kawira. Che ke' ayan inte' mar ke' me'yra, i b'an k ocha e leche, intakix saksak; uk'ajtyob' ke' ya' pegado, u't e k'in taka e mar.

175. I ya turu e dyosob'. I che ke' e mar yaja', ke' inte'nte' ajk'in taka e akb'ar e'jb'i. Porke' che ke' ya turu e dyosob'. Pero ma'chi kana'ta jay b'an berda lo ke' uk'ajtyob'. I che'nob' ke' tama e mar ayan me'yra animal b'ut'ur tamar.

193. I poreso ayan inte' chinam uk'ab'a' baryo, watemala, ke' ya ch'a'r e mar. I uk'ajtyob' ani tarix e tyempo ke' iraj iraj k'ani alok'oy ya' animalob' yaja' tama e barko, k'ana ak'axob' tama e chinam. Pero ma'chi a'ktanob' umen e solda'dob'; o'jrob', asutpa, a'xob'. Pero no'n ma'nyajr k'oto'n kawira.

217. Pero b'an uk'ajtyob'. Uk'ajtyob' ke' ani che'nob' ke' tu'pat e mar ayan e jente kwatro una'k'u't. Che ke' ayan inmojr jente ayan una'k'u't tama upat ujur, y ayan delante. Che'nob' ke' de kwatro ojo. I ja'xto e jente yaja' xe'

ak'uxwanob'. Uk'uxob' e jente. Pero che'nob' ani ke' tu'pat mar ayan. I che ke' ayan e jente ke' matuk'a' uxor. I ayan e jente ke' pachu uxor. Tuno'r uk'ajtyo b'ani ke' tu'pat mar mix ja'x jente kocha e ayan tya' turo'n.

252. I poreso u'k'ajtyo b'ani ke' jay a'ktana alok'wob' umen e gobyerno, usatyob' e jente, pero' che'nob' ke' ma'chi ajk'unob' lugar. No, ke' e jente lo ke' ayan tu'pat e mar k'ani alok'wob' i ab'ak'to b'ani.

266. Uk'ajtyob' ani ke' ayan inte' lugar uk'ab'a' estados unido. Che ke' e jente tama e lugar yaja', e jente ayan utzutzer i u't uk'a'b'ob' k'ob'irik. I che ke' ja'xto xe' uk'uxo b'an e jente, porke' che ke' a'ch'i' utzutzerob'. I poreso tarix e tyempo ab'ak'ajrna ani, e jente xe' ak'oto'b' tama e najtir lugar xe' ma'chi ache'nob' konoser, ab'ak'ajrnob' ani, amukwan e maxtak tu'tob' tuno'r e ixiktak amukwanob' kondo uwirob', amukwanob', k'ab'e'yk ewa'wan inte' gera tama inte' lugar.

301. Uk'ajtyob' ani ke' e jente yaja' tya' war e gera, kwando ayajra e bomba tu'jorob', che ke' maku' e mar, utziri ub'o'b' ya' korpo'b', i poreso ma'chi achamesnob'. Pero' che ke' k'otoy inte' diya yajra e beneno tama e mar. Entonses k'a'pa chamo'b'. Pero che ke' jurb'ir ache'nob', ma'chi achamesnob', porke' maku' e mar utziri ub'ob'. Esto ke' yajra e beneno tama e mar, entonses k'a'pa chamob'. B'an uk'ajtyob' ani.